

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ЗА КК УКРАЇНИ

PROBLEMS OF CRIMINAL-LEGAL ASSESSMENT OF ILLEGAL USE OF HUMANITARIAN AID UNDER THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Марін О.К., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівський національний університет імені Івана Франка

Вводячи у кримінальне законодавство нову кримінально-правову норму, законодавець не врахував вже наявні кримінально-правові норми та системні зв'язки між ними. Помилка при цьому полягає у невірній оцінці правової природи внесених у КК змін. Фактично відбулася не криміналізація, на яку спрямовувався законопроект, а диференціація кримінальної відповідальності. Така неправильна оцінка правової природи того, що відбулося із появою у КК України ст. 201-2 тягне за собою проблеми із кримінально-правовою оцінкою відповідних посягань, адже виникає невинуватена конкуренція кримінально-правових норм. Крім того, така конкуренція має нетиповий характер, адже спеціальна кримінально-правова норма має відмінні від загальної норми криміноутворюючі ознаки. Норма, закріплена у ст. 201-2 КК України не є спеціальною відносно норми, визначеної у ст. 191 КК України, а отже між цими нормами не виникає конкуренції загальної та спеціальної норми у класичному її вигляді. В таких випадках, видається, є підстави говорити про інше співвідношення між нормами: загальної та специфічної. Суть цього співвідношення полягає у наступному: законодавець із загальної норми про відповідальність за якесь достатньо абстрактне кримінальне правопорушення, виділяє, виокремлює у самостійний склад, передбачений самостійною кримінально-правовою нормою (яка, до речі, може міститися як у самостійній статті Особливої частини КК, так і у наступній частині цієї ж статті Особливої частини КК), певну форму поведінки, встановлюючи для саме цієї форми поведінки іншу, відмінну від складу у загальній нормі, криміноутворюючу ознаку.

Нетипова ситуація у правозастосуванні, яка обумовлена помилкою законодавця, потребує не «розв'язання» шляхом надання рекомендацій, які суперечать положенням кримінально-правової доктрини, а негайного виправлення. Вважаю найадекватнішим засобом удосконалення правих засад протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги виключення з КК ст. 201-2 у чинній редакції. Пропоную як найменш шкідливий засіб, визначити товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви або безоплатну допомогу як ознаку, що кваліфікує кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України, наприклад, у її частині другій.

Ключові слова: гуманітарна допомога, незаконне використання, специфічна норма, конкуренція кримінально-правових норм.

While introducing a new criminal law norm into the Criminal Code of Ukraine, the legislator has not taken into account the existing criminal law norms and systemic links between them. The mistake lies in improper assessment of the legal nature of the changes to the Criminal Code. In fact, not the criminalization that the draft law was aimed at but the differentiation of criminal liability has taken place. Such an incorrect assessment of the legal nature of what happened as a result of the appearance in the Criminal Code of Ukraine of Article 201-2 entails problems with the criminal law assessment of the relevant encroachments, as unjustified competition of criminal law norms has emerged. Moreover, such competition is atypical as the special criminal law norm has different criminally forming features from those of general norm. The norm enshrined in Art. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine is not special in relation to the norm provided for in Art. 191 of the Criminal Code of Ukraine, and therefore they do not compete as general and special norms in its classical form. In such cases, it seems to be a reason to talk about a different relationship between the norms: of a general norm and a specific one. The essence of this relationship is as follows: out of the general norm about liability for a fairly abstract criminal offense, the legislator identifies, separates into an independent corpus delicti provided for by an independent criminal law norm (which, incidentally, may be enshrined either in a separate article of the Special Part of the Criminal Code or in the next part of the same article of the Special Part of the Criminal Code) a certain form of behavior, establishing for this very form of behavior another, different from the one in the general norm, criminally forming feature.

Such atypical law-enforcement situation caused by a legislative mistake does not need to be "resolved" by providing recommendations that contradict the provisions of criminal law doctrine but needs to be corrected immediately. Exclusion of Article 201-2 in the current edition from the Criminal Code seems to be the most adequate means of improving the legal basis for combating the illegal use of humanitarian aid. It seems that the least harmful means is to identify goods (items) of humanitarian aid, charitable donations or free aid as a feature that qualifies a criminal offense provided for by Article 191 of the Criminal Code of Ukraine, for example, in its second part.

Key words: humanitarian aid, illegal use, specific norm, competition of criminal law norms.

Постановка проблеми. 24 березня 2022 року було прийнято, а 03 квітня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» у результаті чого у КК України з'явилася ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної правової допомоги». З моменту появи цієї кримінально-правової заборони правоохоронна система відразу розпочала кримінальні провадження за вчинення відповідних кримінальних правопорушень, які, на жаль, є непоодинокими в державі, що є жертвою військової агресії та перебуває у воєнному стані. Такий швидкий відгук державної системи: законодавця та правоохоронних органів, на об'єктивно суспільно небезпечно явище можна тільки схвалити. Однак щодо того, чи вдалим було запропоноване законодавче рішення, можу висловити свій сумнів. Справа у тому, що вводячи у кримінальне законодавство нову кримінально-правову норму, законодавець

не врахував вже наявні кримінально-правові норми та системні зв'язки між ними. Помилка, як видається, полягає у невірній оцінці правової природи внесених у КК змін. Так, з'ясовуючи мету прийняття відповідного, бачимо, що законодавець оголошує такою «встановлення кримінальної відповідальності за нецільове використання гуманітарної допомоги під час воєнного стану» [5].

При цьому оголошені мети досягнути неможливо у зв'язку із тим, що за ті форми «нецільового використання гуманітарної допомоги», які закріплено у ст. 201-2 КК України, кримінальна відповідальність було встановлено і до прийняття аналізованого закону. Таким чином фактично відбулася не криміналізація, на яку спрямовувався законопроект, а диференціація кримінальної відповідальності. Така неправильна оцінка правової природи того, що відбулося із появою у КК України ст. 201-2 тягне за собою проблеми із кримінально-правовою оцінкою відповідних посягань, адже виникає невинуватена конкуренція кримінально-правових норм. Крім

того, така конкуренція має нетиповий характер, адже спеціальна кримінально-правова норма має відмінні від загальної норми криміноутворюючі ознаки.

Стан дослідження проблеми. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги в Україні ще не одержали належного наукового осмислення та практичного відображення, оскільки відповідна кримінально-правова норма з'явилася нещодавно. У мережі інтернет з'явилися декілька описових публікацій та аналітичних матеріалів, серед яких варто виокремити матеріали М. І. Хавронюка [13] та В. Фурмана [12]. Однак ці публікації мають на меті коментування змісту прийнятої статті та надання рекомендацій щодо кримінально-правової оцінки вчиненого із використанням положень прийнятої кримінально-правової норми. У аспекті власне проблем кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги, дана стаття розглянута ще не була.

Отже **метою цієї статті** є виявлення та опис потенційних проблем кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги та вироблення пропозицій з їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Розпочнемо із тієї тези, яка була висунута нами на початку статті. Законодавець помилився визначаючи правову природу введення у КК України ст. 201-2. У пояснювальній записці до відповідного законопроекту двічі відзначалася мета «встановлення кримінальної відповідальності...». При цьому кримінальна відповідальність за задумом авторів пояснювальної записки встановлювалася «за використання у період воєнного стану товарів гуманітарної допомоги», що відповідало положенням ст. 12 Закону України «Про гуманітарну допомогу» – «...порушеннями законодавства про гуманітарну допомогу, що тягне за собою кримінальну або адміністративну відповідальність, є – використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням; – використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку; ...» [10]. Текст законопроекту, зареєстрованого 13.03.2022 року, фактично й було спрямовано на встановлення кримінальної відповідальності саме за «1. Використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у значному розмірі не за цільовим призначенням, а саме з метою отримання прибутку або власного збагачення, – ...» [8]. Не аналізуючи недоліків запропонованого визначення, варто наголосити на досить обмеженому розумінні нецільового призначення гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, однак у разі прийняття ст. 201-2 КК України саме у запропонованій редакції, виникли б інші проблеми у застосуванні цієї норми, але частина поведінки відповідних осіб справді набула б кримінальної протиправності – була криміналізована. Однак, Верховна Рада України 24.03.2022 року прийняла зовсім інший Закон України, в якому диспозиція ч. 1 ст. 201-2 КК України (містить ознаки основного складу аналізованого правопорушення), викладена зовсім у іншій редакції: «1. Продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, – ...» [9]. У прийнятій редакції ст. 201-2 КК України, крім інших відмінностей із проектом, було змінено акцент кримінальної протиправності з «нецільового використання» на «розпорядження» відповідним майном.

Що ж відбулося у результаті такого зміщення акцентів? Зміна правової природи прийнятого закону та непередбачуваний вплив на системні зв'язки кримінально-правових норм, що тягне за собою неочікувані результати у кримінально-правовій оцінці відповідних посягань. Як би закон було прийнято у попередній редакції, об'єктивну сторону

складу відповідного кримінального правопорушення прийшлося б з'ясувати у «бланкетному» взаємозв'язку із Законом України «Про гуманітарну допомогу» у контексті тлумачення поняття «використання ... не за цільовим призначенням...», що охоплює собою як форми поведінки, які вже передбачалися як кримінально-протиправні, так і нові, які до цього кримінально-протиправними не визнавалися. При цьому норма, визначена у ст. 201-2 КК України, могла б за ознаками об'єктивної сторони вважатися загальною, а різновиди протиправної поведінки із гуманітарною допомогою (привласнення, розтрата тощо) – передбачені у спеціальних нормах, закріплених, зокрема у ст. 191 КК України.

У прийнятому Законі України відбувся розрив «бланкетного» правового зв'язку із Законом «Про гуманітарну допомогу» і акцент у об'єктивній стороні складу правопорушення змістився у бік розпорядження предметом кримінального правопорушення. Законодавець передбачив у цій нормі кримінальну відповідальність за три форми поведінки: 1) продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги; 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги; 3) укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном (товарів (предметів) гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги) [13]. Таким чином, якщо уявити предмет аналізованого кримінального правопорушення (товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви, безоплатна допомога) окремим випадком, різновидом чужого майна, яке ввірене або доручене особі, що вчинила протиправні діяння щодо такого майна, які полягають фактично у його відчуженні, ми матимемо справу ні з цим іншим, як зі спеціальною нормою, різновидом кримінально-протиправної поведінки, передбаченою у ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем». У прийнятій Верховною Радою України редакції ст. 201-2 КК України не встановлено відповідальності за жодну форму поведінки, яка й до того не була б кримінально-караною. Таким чином, фактично відбувся не процес криміналізації (процес виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних) [2, с. 13], а диференціація кримінальної відповідальності (здійснювана законодавцем із метою реалізації принципу справедливості варіативна оцінка груп однорідних чи різнорідних злочинних посягань та (або) осіб, що їх вчиняють, результатом якої є закріплення у Кримінальному кодексі України типових ознак складів злочинів та (або) різних типових форм потенційного обмежувального впливу на особу, що відповідатимуть характеру й ступеню суспільної небезпеки вчиненого та (або) суспільній небезпеці особи, яка вчинить такий злочин) [1, с. 196].

Використання законодавцем такого інструменту як диференціація кримінальної відповідальності є цілком нормальним процесом і, якщо він використовується свідомо, може стати ефективним засобом кримінально-правового регулювання. Що ж відбулося із введенням ст. 201-2 КК України? Диференціація кримінальної відповідальності у даному випадку стала результатом помилки законодавця. Це впливає як з вищенаведених міркувань, так й з наступних положень.

На перший погляд співвідношення норм, закріплених у ст. 191 КК України та ст. 201-2 КК України нагадує конкуренцію загальної та спеціальної кримінально-правових норм, де норма, вміщена у ст. 191 КК – загальна, а у ст. 201-2 КК – спеціальна за ознакою специфічного різновиду чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало у її віданні. Це специфічне майно, яке за «задумом» законодавця чомусь перетворює кримінальне правопорушення проти власності у кримінальне правопорушення

у сфері господарської діяльності, визначено у примітці до ст. 201-2 КК, причому вкрай невдало. Але це лише на перший погляд. У ст. 201-2 КК України кримінальна відповідальність пов'язується із наведеними формами протиправної поведінки стосовно майна не будь-якої вартості, а «...у значному розмірі...». Примітка до аналізованої статті встановлює вартість такого розміру у сумі, що у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (на час написання цієї статті – понад 434 тис. грн). Таким чином, виникає ситуація, коли спеціальна норма не передбачає всіх ознак загальної, більше того відповідальність у спеціальній нормі пов'язана із вартістю предмета кримінального правопорушення, який не є обов'язковою ознакою основного складу правопорушення, закріпленого у загальній нормі. Така «нетиповість» була помічена дослідниками відразу. Так, М. І. Хавронюк цілком слушно відзначив, що «якби статті 201-2 КК не було, то продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені з метою тримання прибутку та в розмірі понад 434 175 грн, кваліфікуватися б ... за частинами 4 або 5 ст. 191 як розтрата чужого майна ... або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем. Через помилку законодавця, фактично більш тяжкий злочин – розтрата в значних розмірах – має каратися м'якше (за ст. 201-2 КК), ніж розтрата в розмірах, які відповідно до ст. 201-2 КК не є значними (за ст. 191 КК)...» [13]. Іншими словами – застосування простого тесту на визначення характеру співвідношення норм – показує співвідношення цих норм як загальної та спеціальної. З другого боку, аналіз складів кримінальних правопорушень, які вміщено у цих нормах дає підстави для висновку, що аналізовані норми не співвідносяться як загальна та спеціальна у зв'язку із тим, що склад правопорушення, що закріплено у ніби спеціальній нормі не містить всіх ознак, які містяться у складі, що міститься у нормі загальній.

Видається, що норма, закріплена у ст. 201-2 КК України не є спеціальною відносно норми, визначеної у ст. 191 КК України, а отже між цими нормами не виникає конкуренції загальної та спеціальної норми у класичному її вигляді. В таких випадках, видається, є підстави говорити про інше співвідношення між нормами: загальної та спеціальної. Суть цього співвідношення полягає у наступному: законодавець із загальної норми про відповідальність за якість достатньо абстрактне кримінальне правопорушення, виділяє, виокремлює у самостійний склад, передбачений самостійною кримінально-правовою нормою (яка, до речі, може міститися як у самостійній статті Особливої частини КК, так і у наступній частині цієї ж статті Особливої частини КК), певну форму поведінки, встановлюючи для саме цієї форми поведінки іншу, відмінну від складу у загальній нормі, криміноутворюючу ознаку. Іншими словами, кримінальну відповідальність за специфічну форму поведінки, виокремленої із загальної норми, законодавець пов'язує із іншими ознаками, які не є обов'язковими для складу, закріпленого у загальній нормі. Прикладів таких ситуацій у чинному кримінальному праві є достатньо багато. Всі вони належать до дискусійних проблем кримінального права і використання наведеного вище підходу дасть можливість знайти для їх розв'язання логічну теоретичну підставу. Так, особи можна інкримінувати ч. 2 ст. 194 КК України у разі умисного знищення нею чужого майна шляхом підпалу без заповідання шкоди у великому розмірі, а працівникові правоохоронного органу – ч. 2 ст. 365 КК України у разі перевищення влади, поєднаного з насильством без заповідання потерпілому істотної шкоди. Подібне співвідношення мають також загальні склади зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями

(ст.ст. 364 та 364-1 КК України) та грубе порушення законодавства про працю ст. 172 КК України яке є окремою формою зловживання, однак без вимоги заповідання істотної шкоди у розумінні примітки до ст. 364 КК.

У тих випадках, коли для специфічних норм, які містять специфічні види або форми посягань, передбачено «занижені» вимоги (наприклад, відсутність потреби у суспільно небезпечних наслідках), ситуація теоретично описується складно, однак на практиці розв'язується в цілому однозначно – на користь специфічної норми.

У аналізованому випадку ст. 201-2 КК України передбачає відповідальність за специфічну форму розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем із «підвищеними» вимогами для наявності відповідного складу. Нагадаємо, що ст. 191 КК України нижньої межі вартості чужого майна, що є предметом відповідного посягання безпосередньо не встановлює. Системне тлумачення дає нам нижню межу для привласнення та розтрата у розмірі до 0,2 неоподатковуваних мінімуми доходів громадян (ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Стаття ж 201-2 КК встановлює достатньо високу нижню межу наявності відповідного складу – 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (вже названі понад 434 тис. грн). У зв'язку із цим виникає проблема кримінально-правової оцінки продажу товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у розмірі, який не досягає рівня значного (меншого від 350 неоподатковуваних мінімуму доходів громадян).

М. І. Хавронюк, фактично застосовуючи відоме правило – у разі відсутності ознак спеціальної норми, застосовується норма загальна – вказує, що «продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені у розмірі, який не досягає значного розміру або становить його (434 175 грн), не залежно від наявності мети тримання прибутку, слід кваліфікувати, залежно від суб'єкта: а) за ч. 1 ст. 191 КК – як розтрата майна, яке було ввірене особі чи перебувало у її віданні (вчинену в умовах воєнного стану – за ч. 4 ст. 191 КК), або б) за частинами 2 або 3 ст. 191 КК – як розтрата чужого майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем (вчинену в умовах воєнного стану – за ч. 4 ст. 191 КК)» [13].

Видається, що така позиція, незважаючи її практичну, навіть більше того – раціональну спрямованість, не є достатньо обґрунтованою. Наведену оцінку можна аргументувати наступним. Виходячи із презумпції раціональності дій законодавця [4, с. 27–28], припускаємо, що всі випадки створення наведених вище і цієї специфічної кримінально-правової норми є результатом раціонального підходу, суть якого полягає у тому, що для виокремлених форм кримінально протиправної поведінки криміноутворюючими виступають ознаки, спеціально визначені для цих форм поведінки. Для посягання, передбаченого ст. 201-2 КК України, законодавець обрав вартість предмету кримінального правопорушення у розмірі понад 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчинення посягання із предметом меншої вартості не становить не тільки складу, передбаченого у ст. 201-2 КК, а й складу, передбаченого загальною нормою у ст. 191 КК України. Такий підхід, незважаючи на його дискусійний характер, в цілому не суперечить твердженням кримінально-правової доктрини, які є загальноновизнаними та класичними. Так, наприклад, ще у 80-х рр. XX століття вказувалось, що загальною є норма, що передбачає відповідальність за родову групу посягань, але такою, що не діє у частині відносно самостійних видів діяння, відповідальність за які передбачена нормою, що має спеціальне призначення [3, с. 7].

Вказані міркування мають прямий вихід на практику застосування кримінального закону. Засоби масової інформації з прикрою частотою повідомляють про випадки, які правоохоронні органи оцінюють за ст. 201-2 КК України. Так, з останнього: керівник Чернівецької обласної прокуратури повідомив про підозру депутатці однієї з міських рад Чернівецького району та її чоловікові у розкраданні гуманітарної допомоги. За даними слідства, підозрювані, будучи головою та членом благодійної організації, під час воєнного стану організували незаконну реалізацію гуманітарної допомоги. Подружжя намагалося продати за 4500 доларів США завезений в якості гуманітарної допомоги в Україну транспортний засіб марки Фольксваген LT28, призначений для передачі ЗСУ. Досудове розслідування у кримінальному провадженні за ч. 3 ст. 201-2 КК України здійснюють слідчі... [11]. Якщо звернути увагу на вартість автомобіля (близько 160 тис. грн), то поведінка фігурантів провадження мала б бути кваліфікована або за ч. 4 ст. 191 КК України (за позицією М. І. Хавронюка), або взагалі не становити складу кримінального правопорушення (за позицією, що обґрунтовується у цій статті). Зрозуміло, що другий варіант оцінки вчиненого не відповідає суспільним очікуванням та реальним потребам протидії кримінально-протиправним посяганням. Однак, які ще рекомендації можна надати, аналізуючи законодавчу помилку. Нетипова ситуація у правозастосуванні, яка обумовлена помилкою законодавця, потребує не «розв'язання» шляхом надання рекомендацій, які суперечать положенням кримінально-правової доктрини, а негайного виправлення.

27.04.2022 року у Верховній Раді зареєстровано законопроект № 7321 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги)». Суть запропонованих змін стосується зменшення «значного розміру» до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (також пропонується зменшення й інших розмірів в цій статті), а також введення у Кодекс України про адміністративні правопорушення ст. 166-28 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» такого змісту: «1. Продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, за відсутності ознак діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, – ...» [7]. Зміст запропонованих змін тільки підтверджує зроблені вище нами висновки про фактичну декриміналізацію розтрати гуманітарної допомоги і по суті спрямований на виправлення ситуації, яке, так само, видається не найкращим варіантом. Якщо цей законопроект буде прийнято ми одержимо ще одну нетипову ситуацію у правозастосуванні, де конкурувати будуть норми різних галузей права. Норма, визначена у ст. 191 КК щодо розтрати чужого майна зберігає свій загальний характер. Натомість спеціальною нормою за ознакою предмета правопорушення буде виступати норма адміністративно-деліктного права, передбачена у ст. 166-28 КУпАП. Норма же, закріплена у ст. 201-2 КК України виступатиме спеціальною відносно адміністративно-правової норми за ознакою вартості предмета посягання. І хоча проблема конкуренції норм різних деліктних галузей права не одержала у доктрині кримінального права належного осмислення, відкидати можливість її виникнення підстав немає.

Аналізований законопроект тільки підтверджує зроблені вище висновки, оскільки вказує на прогалину у кримінально-правового регулювання розтрати гуманітарної допомоги вартістю менше 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, заповнюючи її адміністративно-

правовою нормою. Чи можна позитивно оцінити запропоноване законодавче рішення? З точки зору «нормалізації» системних зв'язків норм права – безумовно так. Не порушується системність регулювання та заповнюється його прогалина. З позицій посилення відповідальності за незаконні дії з гуманітарною допомогою – очевидно ні. Другий аспект має політичний характер, адже часом зниження відповідальності має більш ефективний регулятивний вплив на правопорушника. Однак це за умови використання цього інструменту як елементу правової політики, свідомої та раціональної діяльності держави, але презумпція раціональності дій законодавця, на превеликий жаль, має спростовний характер.

12.05.2022 року у Верховній Раді України з цього ж питання зареєстровано альтернативний законопроект № 7321-1 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги» [6]. Суть запропонованих змін полягає у ще більшому зниженні вартості значної шкоди у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України (до 25 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), введені ст. 166-28 КУпАП із аналогічною назвою та мінімальним розміром вартості гуманітарної допомоги у сумі три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян. Системно цей законопроект виглядає гірше за попередній, оскільки залишає невиправдану, на наш погляд, прогалину у відповідальності за продаж гуманітарної допомоги вартістю від 0,2 до 3 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 248 до 3721,5 грн).

Висновки. І реальний стан законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, і реалізація будь-якого з двох зареєстрованих законопроектів, спрямованих на виправлення законодавчої помилки, не сприятиме правовому забезпеченню ефективної протидії відповідним посяганням кримінально-правовими засобами. Для вироблення адекватного системного підходу видається необхідним звернутися до базового закону у цій сфері – «Про гуманітарну допомогу» й до цитованої у цій роботі ст. 12 «Відповідальність за порушення законодавства про гуманітарну допомогу». Аналіз чинної редакції КУпАП не дав можливості виявити спеціальні норми, спрямовані на встановлення адміністративної відповідальності за порушення законодавства про гуманітарну допомогу. Видається, що адекватним буде встановлення адміністративної відповідальності за діяння, визначені абз. 3 та 4 ч. 2 ст. 12 Закону України «Про гуманітарну допомогу»: а) нерозміщення та/або несвоєчасне розміщення спеціально уповноваженими державними органами з питань гуманітарної допомоги рішення про визнання товарів (предметів) гуманітарною допомогою на своєму офіційному веб-сайті; та б) ненаправлення та/або несвоєчасне направлення спеціально уповноваженими державними органами з питань гуманітарної допомоги рішення про визнання товарів (предметів) гуманітарною допомогою до митних органів, податкових органів та інших державних органів.

Перші ж дві форми порушення законодавства про гуманітарну допомогу вимагають, як видається, кримінально-правового реагування. Щодо використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням, то праві автори законопроекту від МВС України, які пропонували передбачити відповідальність за «використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням» і розмістити статтю після ст. 210 КК [13]. Єдине, що тут варто уточнити, що вчинення відповідної поведінки в умовах (під час дії) воєнного стану могла би стати кваліфікуючою, а не конститутивною ознакою.

Щодо другої форми порушення законодавства про гуманітарну допомогу, визначену у абз. 2 ч. 2 ст. 12 Закону України «Про гуманітарну допомогу»: використання гуманітарної допомоги з метою тримання прибутку, то відповідна поведінка повністю охоплюється існуючою системою кримінальних правопорушень проти власності та якихось «удосконалень» не потребує. Враховуючи це, вважаю найадекватнішим засобом удосконалення правих засад протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги виключення з КК ст. 201-2 у чинній редакції. Зрозуміло, що такий крок викличе помилкове обурення щодо декриміналізації відповідних дій. Така ситуація вже спостерігалася, коли Конституційний Суд України визнав неконституційною ст. 366-1 КК України, не враховуючи при цьому чинність загальних норм, перед-

бачених у ст.ст. 358 та 366 КК України. Для уникнення суспільної істерії щодо «декриміналізації» незаконного використання гуманітарної допомоги, пропоную як найменш шкідливий засіб, визначити товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви або безоплатну допомогу як ознаку, що кваліфікує кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України, наприклад, у її частині другій. У такому разі незаконне використання цих предметів «з метою отримання прибутку» в умовах воєнного стану буде кваліфікуватися за ч. 4 ст. 191 КК України та тягнути за собою цілком адекватне покарання – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Н. О. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Право України*. 2019. № 9. С. 196–214.
2. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації. Автореферат дисертації к. ю. н. ... 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2007. С. 13 (18 с.).
3. Беляев В. Г., Свидлов Н. М. Вопросы квалификации убийств : учебное пособие. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1984. С. 7 (60 с.).
4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. С. 27–28. (464 с.).
5. Пояснювальна записка до Проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7146&skl=10
6. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги. Проект Закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1306472>
7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення (щодо вдосконалення окремих питань, пов'язаних із незаконним продажем гуманітарної допомоги). Проект Закону України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39508>
8. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану. Проект закону. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7146&skl=10
9. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Закону України від 24.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5>
10. Про гуманітарну допомогу. Закон України від 22.10.1999 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
11. Роштіна О. Депутатка з Буковини торгувала «Фольксвагеном» із гуманітарки для ЗСУ. Українська правда. 30.05.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/30/7349456/>
12. Фурман В. Відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210328_vdpovdalnst-za-netslove-vikoristannya-gumantarno-dopomogi-shcho-peredbacheno-novim-zakonom
13. Хавронюк М. І. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/>